

Bilgi Toplumu Yazınında Emeğin Vasıflandırılması Bağlamında E-Öğrenim

Serhat ÇOBAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İletişim F., serhatcoban17@yahoo.com

ÖZ Günümüz toplumlarında emeğin vasıflandırılmasına yönelik politikaların yaygınlık kazandığından bahsetmek mümkün olmakla birlikte karar alıcı konumda bulunanların bu doğrultuda çeşitli politika belgeleri oluşturduğu görülür. Yeni iletişim teknolojilerinin günümüzde kullanımının yaygınlaşması ile oluşan e-öğrenim pratiklerini ve bu pratiklere dönük hazırlanan politika belgelerini bu anlamda ele almak gerekmektedir. Özellikle de kapitalizmin girdiği yapısal krizleri aşmada ve sermayenin yeniden yapılanması bağlamında emeğin vasıflandırılma istencinin giderek arttığı görülürken bu çalışma bu istencin e-öğrenim yaklaşımları içindeki izlerini sürecektir. Özellikle de Avrupa Birliği'nin bilgi toplumu yaklaşımları çerçevesinde oluşturduğu politika belgelerinde yer alan e-öğrenme yaklaşımları bu istenç çerçevesinde ele alınarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler:Bilgi Toplumu, E-Öğrenim, Emeğin Vasıflandırılması, Yeni İletişim Teknolojileri, Avrupa Birliği

E-Learning In the Context of Qualification of Labour in Information Society Literature

ABSTRACT Policies towards qualification of labour are getting common in today's societies and people in high ranks put their efforts to encourage it by creating political documents. E-learning practices which are getting popular thanks to advancements in communication tech and political documents concerned of these practices should be examined in such way. While observing that increase in demand for qualification of labour gaining speed accereleratingly in order to reorganize the capital and overcome structural crises due to capitalism. Such work will continue to create traces in the demand of approaches toward e-learning. Especially, approaches of e-learning mentioned in political documents which are created accordingly to information society of European Union will be considered by realizing this demand

Keywords : Information Society, E-Learning, Qualification of Labour, New Communication Technologies, European Union

Giriş

Emeğin vasıflandırılmasına yönelik politikalara ilişkin yapılacak bir inceleme kapitalizmin yeniden yapılanması bağlamında ele alınarak tarihsel bir perspektiften bakıldığında belirgin bir anlam kazanır. Kapitalizm, girdiği ekonomik buhranlardan çıkabilmek için ya daha önce ticarete açılmamış alanları tecimselleştirmek istemekte ya da yeni alanlar yaratarak sermayeyi değerlendirmek istemektedir. Bu anlamda çalışmada öncelikle kapitalizmin yeniden yapılanması irdelenecek ve bu kavramın bilgi toplumu yazınında yer alan e-öğrenim belgeleri içinde bireyin vasıflandırılması ile bağlantısı kurulmaya çalışılacaktır.

Kapitalizmin Yeniden Yapılanması

Kapitalizm kavramına ilişkin çeşitli yaklaşımlardan bahsetmek mümkün olmakla birlikte tarihin yorumuna etkileri açısından üç farklı ele alış biçiminden bahsedilebilir. Bunlardan ilki, kapitalizmin özünü ekonomik anatomisinin ya da fizyolojisinin herhangi bir özelliğinde değil de, bir çağın yaşamını esinlendirmiş olan ruh'un (spirit) temsil ettiği bütün niteliklerin tümünde arar. Bu ruhu betimleyen ise girişim ya da serüven ruhu ile hesaba ve ussallığa dayanan "burjuva ruhunun" bir sentezidir. İkincisi, kapitalizmi üretimin yapıldığı yerin uzağındaki bir pazar için üretim örgütlenmesi olmakla özdeş kılan anlamdır. Bu anlama göre zanaatkârın ürettiğini kasaba pazarında parekende sattığı, ilk zamanlardaki zanaat loncası rejimi bu tanıma girmeyebilirken, aldığı malı kazanç sağlayarak yeniden satma amacı güden toptancı tüccarın pazara girmesiyle kapitalizmin var olduğu kabul edilir. Üçüncüsü ise, kapitalizmin özünü girişimci ruh ya da paranın kazanç amacıyla bir dizi mübadele işlemini finanse etmek için kullanılmasında değil, belirli bir üretim biçiminde arar. Burada üretim biçimi sadece teknik konuma indirgenemez. Üretim biçimi, üretim araçlarına sahip olma biçiminden ve insanlar arasında onların üretim süreciyle bağlantılarından doğan toplumsal ilişkilerden de bahseder (Dobb, 1992: 7-9).

Bu çalışma kapitalizmi anlamlandırmaya dönük üçüncü yaklaşımı kendine temel alarak ilerleyecektir. Bu yaklaşım çerçevesinde kapitalizm, sadece Pazar için bir üretim sistemi, bir meta üretimi sistemi değil, iş gücünün bizzat meta durumuna geldiği ve herhangi bir mübadele nesnesi gibi pazarda alınıp satıldığı bir sistemdir. Bu durumun tarihsel ön koşulunu hazırlayan ise üretim araçlarının mülkiyetine yönelik sahiplik olgusudur. Kapitalist bir toplumun ortaya çıkması için sermaye sahibi kişilerin var olması yetmemekte, bu sermayenin üretimde artı değer yaratmak için iş gücünü boyunduruk altına alacak biçimde kullanılması da gerekmektedir (Dobb, 1992: 9). Kapitalist sistem, emekçilerin, emeklerini gerçekleştirebilecekleri araçlar üzerinde her türden mülkiyet hakkından tamamen ayrılmış ve kopmuş olmalarını öngörür. Sistem bu ayrılığı sürdürmekle kalmaz, bunu gitgide artan boyutta yeniden-üretir ve bir yandan toplumsal geçim araçlarını sermayeye dönüştürürken, öte yandan doğrudan üreticileri ücretli emekçilere dönüştürür (Marx, 2007: 678-679).

17. yüzyılda teknolojik ve bilimsel keşiflerle başlayıp, 20. yüzyılın ortalarına doğru ivme kazanarak gelişimini sürdüren kapitalizm, Sanayi Devrimi döneminde zirveye ulaşır

(Törenli, 2004: 88). Sanayi Devrimi sadece ekonomi düzeyinde değişimler doğurmakla kalmamış, toplumsal hayatın her alanını etkilemiştir (Kumar, 2010: 83).

Başlangıç döneminin küçük ölçekli kapitalizmde üreticiler ve tüketiciler yüzyüze karşı karşıya gelirken, 1700'lerin sonlarında Sanayi Devrimi'nin üretim ilişkilerine teknolojiyi taşıyan yapısıyla kapitalizm yeni bir evreye ulaşmıştır (Törenli, 2004: 88). Sanayi Devrimi'nin üç temel özelliği olduğu belirtilir. Bunlar; insan beceri ve çabasının yerini makinelerin alması, hayvansal kaynakların yerini cansız kaynakların alması ve bitkisel, hayvansal maddelerin yerini yeni ve daha bol hammaddelerin almasıdır. Kişi başına üretkenliğin bu dönem içerisinde ulaştığı biçimin daha önceki hiçbir dönemde görülmediği ifade edilir (Jessua, 2005: 31-36). Bu dönemde Avrupa'da 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşlar üretimi etkilemiş ve buhar gücüyle çalışan makineler, makineleşmiş endüstriyi doğurmuştur (Tekdemir, 2010: 67).

Bilim ve teknolojinin ilerlemesi ve sermayenin organik bileşiminin artmasıyla 19. yüzyıldan sonra tekelci kapitalizm olarak nitelenen yeni bir döneme girilmiştir (Öngen, 1996: 119). Ulusal tekelci kapitalizm (1870-1945) aşamasında endüstri yüksek düzeyde tekelleşmiştir. Bu dönemde önemli sektörlerde rekabet neredeyse ortadan kalkmış, kitle üretimi yoğun bir otomasyonu devreye sokmuş, üretim araçları verimlilik temelli yeniden tasarlanmış ve ucuz (kadın, çocuk) işgücü kullanılmıştır (Törenli, 2004: 89). Bu dönemde mali sermaye egemenliği uluslararası alanda yoğunlaşma ve merkezileşmeyle hız kazanmış, tekeller arası birleşmeler, büyük uluslararası şirket birlikleri (konsorsiyumlar) oluşmuştur (Aydoğanoglu, 2009: 11).¹

Tekelci kapitalizm çağında kapitalist üretim tarzının ana dinamiği, sermayenin yoğunlaşma ve merkezileşme eğilimi olup sermayenin yoğunlaşması, emeğin sömürülmesiyle biriktirilen sermayenin toplanması anlamındadır. Sermayenin yoğunlaşması, üretim sürecine yatırılan sermayenin gittikçe artan miktarına bakılarak görülebilir (Wayne, 2009: 91-93).

Sermaye sürekli yeni pazarlar ve birikim düzeyini arttırmanın yeni yollarını aradıkça, gittikçe artan oranda yoğunlaşarak merkezileşmiş ve uluslararası rekabeti kızıştırmıştır. Ulusal pazarlar doydukça ve uluslararası rekabet kızıştıkça Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kar düzeyleri 1960'lardan itibaren duraklamaya başlamış ve düşüşe geçmiştir. Küresel ulaşım ve iletişim ağlarının verimliliği de rekabet faktörünü büyük ölçüde pekiştirmiştir. Kültürel ve siyasal değişimler de tüketici pazarının gittikçe daha çok çeşitlenmesi anlamına gelmiş ve vasıfsız işçilerce standartlaştırılmış mallar üreten Fordist üretim hattı gittikçe sorun olmaya başlamıştır (Wayne, 2009: 91-93).

İnsan kapasitesinin yıkımı olarak görülebilecek aşırı mekanizasyona dayalı iş örgütlenmesi, yani Fordist üretim, işlerin parçalanmasına ve çalışmanın yoğunlaşmasına yol açmakta, bu anlamda da çatışmaların derinleşmesine ve göreceli olarak değer azalmasına neden

¹"Tekelci düzenleme tarzının temelinde örgütlerin bilimsel yönetimi, firmalar arasında oligopolcü fiyat düzenlemeleri, ücret ve tüketim düzeylerinin karmaşık bir işveren-emek ve hükümet kurumları sistemi (refah devletinin payandalık ettiği Keynesçi mali politikalar) tarafından belirlenmesi yatıyordu" (Kumar, 2010: 73).

olmaktadır. Üretici güçlerin gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkan emekgücünden görelî tasarruf, bir yandan görelî artık değeri yükseltmekte öte yandan da artık değerin gerçekleşmesinin öteki koşullarını yok etmektedir. Bu dönemde gelişmiş ülkelerin çoğunda görülen yüksek oranlarda işten ayrılmalar ve sık sık gündeme gelen grevler sistemin etkinliğini büyük bir oranda sınırlamıştır. Sömürü ilişkilerinin yeniden üretiminin yol açtığı sorunlar yeni bir birikim rejimini zorunlu kılmıştır. Fordist sistemin etkinliğini sınırlayan bir başka unsur ise yeni bir paradigmanın eski yaklaşımları geçersizleştirmesidir. Esnek stratejilerin öngörülmesine dayanan bu paradigma yeni toplumsal örgütlenmenin de temelini atmıştır. Kapitalist üretim ilişkileri tarihinde yeni bir evreyi gösteren Fordizm sonrası süreçler yalnızca emek sürecinin değil, aynı zamanda yaşam biçiminin de yeniden örgütlenmesini ve bu yolla kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden yapılanmasını öngören yeni bir paradigmadır (Öngen, 1996: 125-131).

Düzenleme Okulu ve Marksist çevreler kapitalizmin son 20-30 yıldır değişik alanlarında sergilediği değişikliği bunalım kavramı çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu anlamda meydana gelen kapitalist egemenliğin özel bir formunun -Fordizm- bunalımı ile sermayenin bir başka form yaratmak için -Post Fordizm- verdiği savaşım ve bu çerçevede yaşanan gerilimlerdir. Bu bunalım doğrultusunda sermaye yeni bir birikim arayışına yönelmek zorunda kalmıştır (Belek, 1999: 245-247). Yeni birikim arayışı ve yeni sınıf ilişkilerinin oluşturulmasında emek gücünün vasıflandırılması ve esnek uzmanlaştırılması istenci öne çıkmaktadır.

Kapitalizmin krizden çıkışı bakımından gerekli olan sistem düzeyli temel adaptasyon mekanizmalarının olduğundan bahsedilmektedir. Bunlar; 1. Yeni bir teknik sistemin koşullarının sağlanması bakımından yeni tüketim kalıplarının oluşturulması; 2. Bilgisayarlara dayanan telekomünikasyon sistemleri gibi modernize ve yeni bir altyapı oluşumu; 3. Standardizasyon, uyumluluk, kabul edilebilirlik, sorunların harmonizasyonu gibi gerek duyulan yeni düzenleyici müdahaleler. Merkezde sıkışıp kalmış, hareket serbestisini yitirmiş, gerekli ortalama kar oranlarını sağlamada beceriksizleşmiş sermayenin hareket alanını genişletecek ve artideğer yaratacak yeni alanların açılmasını sağlayabilecek hamleler²; 4. Emek ile sermaye arasındaki ilişkileri düzenleyecek yeni sınıf ilişkilerinin oluşturulması (Belek, 1999: 247-248).

Kumar (2010), esnek uzmanlaşmanın yeni enformasyon teknolojileri ile bağlantılı olduğunu belirtir. Esnek uzmanlaşma, makineler ile işçinin vasıflı ve esnek olmasını gerektirmektedir (60). Üretim biçimlerinde yenilikler yaparak rekabet gücünü arttırmak zorunda olan kapitalist üretim tarzı, üretimi yapanları da gereken becerilerle donatmak zorunda olup çalışanlar bu becerileri kendiliğinden geliştiremezler (Arslan, 2015: 46).

Yeni sınıf ilişkilerinin oluşturulmasında emek gücünün vasıflandırılması ve esnek uzmanlaştırılması istenci öne çıkmakta olup özellikle bilgi toplumu yazını bu konuda önemli veriler sağlamaktadır. Bu anlamda bilgi toplumu yazınında yer alan e-öğrenme yaklaşımları bu çalışmada irdelenecektir.

² Desantralizasyon bunun örneklerindedir.

Bilgi/Enformasyon Toplumu Yaklaşımları

Maddi malları üreten iş aletlerine göre biçimlenen toplumsal gelişme tarzları içinde üretici güçlerde yaşanan gelişme bağlamında bilgi ve enformasyon önemlidir. İnsanlığın geçirdiği bütün toplumsal gelişme tarzları için bilgi ve enformasyon -üretim süreci belli bir düzeyde bilgi ve enformasyon işlemeyi gerektirdiği için- önemli bir unsur olmuştur. Enformasyon ve bilgi kelimeleri çoğu zaman birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılır. Ancak enformasyon bilginin hammaddesini (veriler, bulgular vb.) oluşturmaktadır. Bilgi ise düzenlenmiş, filtreden geçmiş, damıtılmış, netleşmiş enformasyon anlamına gelmektedir (Timisi, 2003: 88-89).

Enformasyon kavramının içeriği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmakla birlikte bilgisayar alanında çalışanlar, enformasyon alanını enformasyonu büyük ölçekte toplayan, depolayan, gönderen, işleyen veya sağlayan endüstrileri kapsayan biçimde ele almaktadır. Bu tanım, enformasyon alanını insanlar tarafından kullanılabilir şekilde örgütlenmiş data (veri) olarak sınırlandırırken, iletişimciler enformasyon kavramını geniş anlamıyla ele alır. İletişim alanında çalışanlar haberler, istatistikler, parasal hareketlilik, referans materyalleri, reklamlar, görsel, sözel, okunabilir mesajlar ve benzerlerini enformasyon alanı içinde değerlendirmektedir. Yeni iletişim teknolojileri bağlamında enformasyon kavramını ele alan Geray, enformasyonu, "İnsanların veya elektronik işlemcilerin doğrudan ya da teknolojik araçlar yardımıyla algılayabildiği her türlü imlem (sinyal)" olarak değerlendirir (Geray, 1994: 9).

II. Dünya Savaşı sonrasında Bilgi ve İletişim Teknolojileri'nin (BİT) maddi işleme yeteneği ve kapasitesindeki artış enformasyonun biçimini değiştirerek, sayısal hale getirmiştir. Bu anlamda da enformasyonun elektronik ortamlarda, sistematik denetim başta olmak üzere çeşitli amaçlara yönelik olarak üretilmesi, saklanması, iletilmesi, dağıtılmasına dönük maddi işlemler önceki dönemlerle karşılaştırıldığında hızla gerçekleştirilebilir hale gelmiştir (Törenli, 2004: 24).

BİT'teki gelişmelere paralel olarak enformasyon toplumu paradigması, II. Dünya Savaşı sonrası modernleşme kuramlarının yöneldiği gelişme-kalkınma sorunuyla bağlantılı olarak yapılan toplumbilimsel çalışmalarda, sanayi toplumundan sonra geçilmekte olan bir toplumsal yapının ifadesi biçiminde kullanılır. Enformasyon toplumu kavramı gelişmekte olan toplumlara ulaşılması gereken bir toplum modeli olarak idealize edilmektedir. Kavramın önerdiği model, temel eksenini teknoloji ve toplumsal yapı üzerine kurmuştur. Teknoloji, yeni toplumun doğuşunda merkezi bir yerdedir. Bu doğrultuda da enformasyon kendiliğinden yeni toplumsal düzenin dönüştürücüsü haline gelmektedir. Enformasyon toplumu yaklaşımları, BİT'lerde yaşanan dönüşümlerinde etkisiyle, toplumsal sorunlardan çok, bu teknolojilere odaklanan ekonomik modeller üzerinde yoğunlaşmıştır (Törenli, 2004: 26).

Enformasyon toplumu yaklaşımlarını iki eksenle ele almak mümkündür. Sanayi sonrası toplum tezleriyle de ilişkili olan birinci kuşak enformasyon toplumu yaklaşımları, gerek hizmetler sektöründe çalışanların sayılarının artması, gerekse de enformasyon malının

kapitalist mallardan farklılığı hususu üzerinde durmakta, bu anlamda da kapitalist sistemin “düzeldiği” ya da “düzeleceğini” anlatmaya çalışmaktadır. II. Dünya Savaşı’ndan sonraki birikim düzeninin gereği olarak çalışanların satın alma gücünün yükselmesi ve krizlerin olmayacağı beklentisi bu yaklaşımları beslemiştir. İkinci kuşak enformasyon toplumu yaklaşımları ise kuramsal tartışmalardan ziyade politikalarla ilgilidir. Hem ABD’nin hem de Avrupa Birliği (AB)’nin enformasyon/bilgi toplumuna ilişkin oluşturdukları politikalar bu yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilir (Geray, 2003: 123-124).

İkinci kuşak enformasyon toplumu yaklaşımları içinde değerlendirildiğinde gerek ABD’de gerekse de AB’de 1990’lardan sonra internetin sivil kesime de yayılması sonucunda “bilgi otoyolları”, “ulusal bilgi altyapıları” ve “bilgi toplumu” politikaları oluşturulmaya başlanmıştır. AB daha çok “bilgi toplumu politikaları” tanımını kullanırken, ABD “bilgi otoyolları”, “ulusal/küresel iletişim/bilgi altyapısı” gibi kavramları kullanmayı tercih etmektedir. Bununla birlikte ulaşılmak istenen hedeflerde benzerlikler bulunmaktadır. (Geray, 2003: 123-124).

Bilgi toplumunu AB politikalarıyla ilişkili olarak tanımlamak gerekirse, Avrupa çapında oluşturulan stratejik bir vizyon ile bu hedeflere ulaşabilmek için AB organlarının, üye devletlerin, bölgelerin, Avrupalıların bütünleyici politikalar oluşturma ve uygulama süreçlerini anlatmakta olduğu söylenebilir (Geray, 2003: 129).

1994 yılında Avrupa Konseyi tarafından hazırlatılan Bangeman Raporu’nda bilgi toplumuna ilk geçen ülkelerin en fazla ödül alacağı vurgulanırken, bu geçişte geç kalan ülkelerin ise yatırım ve iş imkanlarında yıkıcı düşüşler yaşayağı ifade edilmektedir. Raporda ileri bilgi teknolojileri ile birlikte iletişim sistemlerinin bilgi toplumun temeli olduğu da vurgulanır (Bangeman Report, 1994: 6, 21; Başaran, 2004: 11).

Avrupa Birliği, sonraki süreçte bütün projeleri “e-Avrupa” projesi altında bir araya getirerek yeni uygulamaların AB çapında yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar başlatmış, AB üyelerine bu amaçla parasal fonlar ayrılmıştır. Bununla birlikte, bilimsel ve teknolojik parasal sübvansiyon sağlayan Çerçeve Programlardan altıncısı içine de bu uygulamalara yönelik toplumsal, ekonomik, sosyolojik ve teknolojik uygulamalar dahil edilmiştir. AB bilgi toplumu politikasının diğer bir boyutunu da “Üçüncü Ülkeler” oluşturmakta olup AB’nin dünya çapında rekabet için bu ülkelere yönelik programlar geliştirilmesi de istenmektedir. E-Avrupa projesi, aday ülkelere yönelik olarak da genişletilerek e-Avrupa+ projesi oluşturulmuş ve bu projeye de Türkiye dahil edilmiştir. Aday ülkelerin parasal kaynaklarını kendi kaynaklarından karşılması istenmektedir (Geray, 2003: 131-132).

Uluslararası rekabet, teknolojik gelişmeler ve küreselleşme süreci, hizmetler sektörünün hızla gelişmesine ve mallardaki çeşitliliğin artmasına yol açmakta olup tüm bu değişimler işgücünde yeni vasıflara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koyar (Uçkan, 1998: 5). Bu noktada yeni iletişim teknolojilerinin eğitim alanında gelişimi ve yaygın kullanımı bağlamında e-öğrenim olgusu AB politika belgelerinde ele alınıp değerlendirilecektir.

AB Politika Belgelerinde E-Öğrenim ve Emeğin Vasıflandırılması

Avrupa Topluluğu'nun belirli bir alandaki hareketine ilişkin öneriler olarak tanımlanabilecek belgelerde, bilgi toplumunun önemine değinilmekte ve özellikle yeni teknolojilerin yaygınlaşması ile birlikte bilgi toplumunun oluşumunda eğitimin başat bir yer taşıdığı vurgulanarak güncel koşullara göre eğitimin nasıl yeniden yapılandırılması gerektiğine ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Bu anlamda bilgi toplumu metinleri incelendiğinde emek gücünün vasıflandırılması ve esnek uzmanlaştırılmasına yönelik yaklaşımlar göze çarpar.

1994 yılı Bangeman Raporunda Avrupa'da bilgi toplumunun başlamasına öncülük edecek on temel uygulama içinde "uzaktan öğrenim" uygulaması da yer almaktadır. Bu uygulama altında uzaktan öğrenim merkezlerine eğitim materyalleri sağlanması ile küçük ve orta boy işletmeler, büyük şirketler ve kamu yönetimi için uzaktan eğitim ve öğrenim materyallerinin tedarik edilmesi gerektiği belirtilmektedir. İleri uzaktan öğrenme tekniklerinin okullarda genişletilmesi gerektiği üzerinde durulan raporda, uzaktan öğrenim hizmetlerini karşılayacak kurumun, rekabet fiyatlarındaki gerekli ağ tarifeleri göz önüne alındığında piyasadaki yeni hizmet sağlayıcı şirketler olacağı ifade edilmektedir. Avrupa Komisyonu'nun da programlar ve kursların kalite standardını desteklemesi gerektiği raporda belirtilir (Bangeman Report, 1994: 28).

Bangeman Raporu incelendiğinde uzaktan eğitim alanını piyasalaştırma isteği göze çarpmaktadır. Kapitalizmin 70'lerin ikinci yarısından sonra girdiği krizi aşmasında uzaktan eğitim alanına büyük önem verdiği görülen rapor, uzaktan öğrenim hizmetlerini karşılayacak kurumun piyasadaki yeni hizmet sağlayıcı şirketler olacağını ifade ederek sermayenin değerlendirilebileceği yeni bir alan olarak uzaktan eğitimi ele almaktadır.

Bangeman Raporunda uzaktan öğrenim uygulamasıyla kimlerin kazanacağına dair bir öngöründe de bulunulmuş ve endüstrinin, özellikle de küçük ve orta ölçekli kuruluşlar ile kamu yönetiminin, eğitim ve öğretimdeki sınırlı kaynakların kullanımında maliyetlerin azaltılması ve verimliliğin artırılması ile kazançlı çıkacağı belirtilmiştir. Yaşam boyu öğrenme programlarının avantajı ile de çalışanların ihtiyaç duydukları becerilerini arttıracığı ifade edilmektedir (Bangeman Report, 1994: 28). Bu anlamda Bangeman Raporu, yeni birikim düzeninin gerek duyduğu beşeri sermayenin önemine vurgu yaparak emek gücünün becerilerini arttırmada e-öğrenime büyük önem vermektedir.

Avrupa Topluluğu Komisyonu'nun 1995 yılında eğitim ve öğretim üzerine hazırladığı beyaz belgede de, bilgi toplumuna geçiş sürecinde Avrupa'da, büyüme, rekabet gücü ve istihdam alanlarında gelişim sağlamanın -yeni birikim düzeninin istemlerine de uygun olarak- eğitim ve öğretim politikalarıyla olabileceği üzerinde durulmaktadır. Özellikle gençler arasında yaşandığı bildirilen istihdam sorununu çözmeye eğitim ve öğretimin önemli bir yanıt olabileceğini ifade edilir (White Paper, 1995).

"Teknik yeniliklerdeki büyüme yeni bilgi gerekliliklerini ortaya çıkarıyor. Tüketim alışkanlıkları ve yaşam biçimleri değişiyor. İnsanlar çevre

sorunlarına ve doğal kaynaklara karşı daha dikkatli.Bu durumlar eğitim ve öğretim sistemi ile sanayi aktivitelerini etkiliyor” (White Paper, 1995: 5).

Belge bilgi toplumuna geçişin geniş bir bilgi ihtiyacı doğrultusunda istihdam ve ekonomik yaşam becerilerin geliştirilmesi ile olanaklı olabileceğini belirtmektedir. Teknoloji kullanımının istihdam düzeylerinde azalmaya neden olmadığı, tam tersine gelişmiş ülkelerin yeni bilgi teknolojileri ile bağlantılı birçok yeni iş yaratabildiği belirtilmekte olup yeni teknolojilerin iş yerlerinde kullanımının işin doğası ve üretimin organizasyonunu radikal bir biçimde değiştirdiği de vurgulanmaktadır (White Paper, 1995: 6).

Beyaz Belge’ye göre bilgi toplumu sayesinde öğretim metodları değişiyor, “aşırı derecede pasif öğrenci/öğretmen ilişkisi yeni ve görünüşte umut verici bir etkileşimli iletişime yerini bırakıyor” (White Paper, 1995: 7). Belge rekabet gücü, istihdam ve eğitim/öğretim arasındaki bağları vurgulayarak, değişimin bu üç faktörünün Avrupa toplumunun radikal bir biçimde yeniden örgütlenmesini gerektireceğini vurguluyor.Eğitimin esas amacının bireylerin özgüveni ile mesleki kapasitesini geliştirmek olduğunu vurgulayan beyaz belge de, bu doğrultuda herkesin geniş tabanlı bir bilgiye erişmesi ve istihdam edilebilme durumlarına odaklanılıyor (White Paper, 1995: 9).

Beyaz belgede Avrupa Sanayicileri Şubat 1995 toplantı raporunda yer alan ekonomi ve emek piyasalarıyla eğitim alanının yakınsama içerisine girmesi gerektiği yönlü açıklamalarına atıf yapılarak bu yaklaşımın desteklediği de ifade edilir. Yaşam boyu öğrenme yaklaşımı temelinde esnek öğretimin önemi üzerinde durulmakta olup gelişen süreç içinde oluşacak öğrenim toplumu için gerekli becerilerin saptanıp bu becerilerin bireyler tarafından edinilmesi gerektiği belirtilmektedir (White Paper, 1995: 25).3

Gerekli becerilerin saptanma biçiminin çalışma sektörü ile koordineli bir biçimde, hem çalışanların hem de sektörün faydasına işleyen bir süreç olması gerektiği belgede vurgulanır. Özellikle yeni teknolojilerin iş ortamında kullanılmasının getirdiği vasıflaşmanın çalışanlara öğretilmesi gerekliliği üzerinde duran beyaz belge bu noktada da eğitim sisteminin öneminden bahseder. Belgeye göre yeni değişimler ışığında eğitim ve öğretim sisteminin temel amacı modern ihtiyaçları en iyi şekilde karşılayabilmeye bireyleri adapte edebilmektir. Bu doğrultuda da istihdam piyasasının ihtiyaçlarını karşılamada eğitim sisteminin etkili bir biçimde yardımcı olabileceğini belirtir (White Paper, 1995: 25).

Kişinin, iş ve endüstrinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için potansiyelini arttırmaya çalışması gerektiği, bunun için de esnek yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunu belirten Beyaz Belge, yaşam boyu öğrenme süreci gibi yaklaşımların beceri edinme sürecinin devamlılığını

³İşgücünü yapısal değişime uyarlamada temel sürdürücü güçlerden biri bilgi ve iletişim teknolojileridir. Bu teknolojiler sektörün yeni üretim süreçleri, sektörel yapıdaki değişimler temelinde sektörün işgücünde aradığı yeni becerileri kazandırmada önemlidir. Bilgi ve iletişim teknolojileri doğal olarak yeni beceri taleplerini arttırma eğilimindedirler. Beceri çok boyutlu bir kavram olup fiziksel yetenek (el-göz koordinasyonu, dayanıklılık, ustalık), bilişsel yetenek (analitik muhakeme, sayısal ve sözlü yetenek) ve bireylerarası beceriler (iletişim, denetleme, liderlik, takım çalışması) gibi çeşitli alanlar çerçevesinde değerlendirilebilir (Ducated vd., 2000: 141, 149).

teşvik ettiğini ifade eder. Eğitim sisteminde yeni teknolojilerin kullanılması ile birlikte bilgi toplumunda tüm biçimleriyle uzaktan eğitimin gelişmesine önem verileceği belgede belirtilmekte ve Açık Üniversite'nin uzaktan eğitimdeki başarıları bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. (White Paper, 1995: 14-18).

Avrupa Birliği Komisyonu'nun Haziran 2003 tarihli "E-Öğrenme: Yarının Eğitimi Tasarlamak" başlıklı raporunda da eğitim ve öğretimin kalitesini arttırarak erişilebilirliğini güçlendirmenin Avrupa bilgi toplumunun gelişiminin yapı taşlarından biri olduğu ifade edilerek, e-öğrenme uygulamalarının sosyal kapsayıcılık üzerine olan Avrupa Birliği politikalarının (dil öğrenme, beceri boşluğunun kapatılması, kültürlerarası diyalog) başarısı için gittikçe artan bir biçimde kolaylaştırıcı olarak görüldüğü vurgulanmaktadır. Rapor e-Avrupa 2005 hareket planı için yapılan öngörülerde üç politik önceliğin güçlendirilmesine yoğunlaşılması gerektiğinden bahsedildiğini ifade ederek bu politik önceliklerin e-öğrenme, e-yönetim ve e-sağlık olduğunu bildirmektedir. E-öğrenim uygulamalarının kullanımının ve sanal kampüslerin yayılımının işgücünün yeniden vasıflandırılmasına destek olacağı da raporda vurgulanmaktadır (Commission Report, 2000: 4-5).

Avrupa Birliği'nin strateji belegeleri incelendiğinde eğitim ve öğretim politikalarının piyasanın ihtiyaçları doğrultusunda rekabet gücü ve istihdam yönelimli olarak ele alındığı görülür. Bireylerin iş sektörün aradığı beceriler temelinde donanımlı olmasının ancak geniş tabanlı bilgiye erişebilme ve yaşam boyu öğrenim uygulamaları ile olabileceği strateji belgelerinden edinilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin -özellikle de internetin- eğitim alanına eklenmesi sayesinde e-öğrenim pratikleri ile emek gücünün sektörün hedefleri doğrultusunda yeniden vasıflandırılabilmesi üzerinde durulmaktadır.

Sonuç

Sektör, üretici güçlerin ulaştığı seviye doğrultusunda teknolojik donanımına sahip emek gücü istemektedir. Bilgi toplumu söylemi ile sektörün aradığı vasıflara sahip emek gücünün yaratılması hedeflenmekte ve bu doğrultuda e-öğrenime önem verilmektedir. Bu anlamda kapitalizmin 1970'lerin ikinci yarısından sonra girdiği yapısal krizi aşmada emek gücünün vasıflandırılması isteminin AB belgelerinde ön plana çıktığı görülmekle birlikte bu vasıflandırmayı sağlayabilecek sürdürücü güç olarak hayat boyu öğrenme, e-öğrenme uygulamaları gündeme gelmektedir. Bu anlamda AB belgelerinde sermayenin değerlendirilmesi ve yapısal krizini aşmada emek gücünün vasıflandırılmasına büyük önem verildiği görülürken, yeni iletişim teknolojilerine de e-öğrenme, uzaktan eğitim uygulamaları vasıtasıyla temel bir rol verilmektedir.

Kaynakça

Arslan, A. (2015). İşin İçinde "İş" Var: Kapitalist İdeoloji ve Çalışma. *Katkı*, 1 (1), 45-57.

Aydoğanoglu, E. (2009). *Kapitalizm ve Kriz*. Ankara: Kültür Sanat Sen Yayınları.

- Bangeman Report. (1994). Europe and the Global Information Society. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Başaran, F. (2004).Enformasyon Toplumu Politikaları ve Gelişmekte Olan Ülkeler. İletişim: Araştırmaları, 2 (2), 7-31.
- Belek, İ. (1999). “Postkapitalist” Paradigmalar. İstanbul: Sorun Yayınları.
- Commission Report. (2000). eLearning: Designing Tomorrow’s Education. Brussels: Office for Official Publications of the European Communities.
- Dobb, M. (1992).Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler. İstanbul: Belge Yayınları.
- Ducatel, K., Shapiro, H., Rees, T., ve Weinkopf, C. (2000).Toward the Learning Labor Market. The Information Society in Europe: Work and Life in an Age of Globalization. D. Ken, W. Juliet ve H. Werner (Edt.), Work and Life in an Age of Globalization içinde (s. 141-172). USA: Rowman and Littlefield Publishers.
- Geray, H. (1994).Yeni İletişim Teknolojileri. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık.
- Geray, H. (2003). İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Jessua, C. (2005). Kapitalizm. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Kumar, K. (2010). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Marx, K. (2007). Kapital – Birinci Cilt. Ankara: Sol Yayınları.
- Öngen, T. (1996).Prometheus’un Sönmeyen Ateşi. İstanbul: Alan Yayınları.
- Saner, D.C. (1993).Zenginler, Yoksullar ve Robotlar. İstanbul: Bireşim Yayınları.
- Shannon, C.E. (1948). A Mathematical Theory of Communicetion. The Bell System Technical Journal, 27, 379-423.
- Tekdemir, Ö. (2010). Makinenin Yükselişi ve Sanat. Bibliotech-Felsefe Sosyal Bilimler Dergisi, Nisan-Mayıs, 67-69.
- Timisi, N. (2003). Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Törenli, N. (2004). Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Uçkan, B. (1998). Küreselleşme ve Devletin İş Piyasasındaki Rolü. Çimento İşveren Dergisi, 12, 2-10.
- Wayne, M. (2009).Marksizm ve Medya Araştırmaları. İstanbul: Yordam Yayınları.
- White Paper. (1995). White Paper on Education and Training: Teaching and Learning, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.